

Nyt og noter

Selskabet for Dansk Skolehistorie

Vagn Skovgaard-Petersen

– holdt årsmøde lørdag den 7. november 1992 i Danmarks Lærerforenings ejendom, Kompagnistræde 32 i København. Efter velkomst af formand *Martin Rømer* blev DLFs tidligere høvding, *Stinus Nielsen*, genstand for ovationer – i anledning af 90 års dagen; bl.a. fik han overrakt det første eksemplar af årbogen! – Derefter holdt *Karl Brøcher*, tidligere formand for DLFs pædagogiske udvalg, et fængslende causeri, med ny viden, over emnet »Udviklingen i folkeskolen i 1960erne – set fra DLFs pædagogiske udvalg«. – Årsmødets mange deltager fik også lejlighed til en rundvisning i DLFs huse: Kompagnistræde 32 og Vandkunsten 12.

Styrelsen har i årets løb bl.a. arbejdet med manuskripter til kommende udgivelser – om Færøernes skolehistorie, lærererindringer fra Lolland ca. 1840 m.fl. – Selskabet har en nær forbindelse med »*Jonstrup-Samlingerne*«, der vil indgå i det kommende danske skolemuseum. Vi gør opmærksom på, at »*Jonstrup-Samlingerne*« just har udsendt »Jonstrup 203 år«, under redaktion af *Kaj Bonde og Børge Hjermov*. Denne lille publikation (86 sider) indeholder adskilligt af skolehistorisk interesse, bl.a. en interessant dagbog fra Jonstrup Seminarium, ført af en dimittend, *Niels Peder Pedersen*, Varpeløv, i årene 1895-1898. Denne udgivelse kan erhverves ved henvendelse til »*Jonstrup-Samlingerne*«s formand, lektor Børge Hjermov, Søndervej 70 B, 2830 Virum.

Inger Enemark studierejse til Tyskland i 1925

Beretning til det danske undervisningsministerium, dateret Tønder Seminarium i december 1925

På sin »pædagogiske rejse« i 1925 mødte Inger Enemark efter rejseberetningen at dømme reformpædagogikken i efterkrigstidens Tyskland på godt og ondt. Den omtalte pigeskole i Wielandsstrasse kan have været en af de fire folkeskoler i Hamburg, der arbejdede som »livsfællesskabsskoler« (»*Lebensgemeinschaftsschulen*«). Det var blandt disse lærere udtrykket »Vom Kinde aus« formedes og Hamburgerlærerne kom derved til at stå som hovedrepræsentanter for den barnecentrerede bevægelse på tysk grund. Den mest prominente blandt disse lærere var Johannes Gläser, der via sit forfatterskab blev bevægelsens teoretiker.

I Sofie Rifbjergs bog »Træk af den moderne opdragelses historie« (Gyldendal 1966) findes der en fyldig redegørelse for arbejdet ved en af de fire frie skoler i Hamburg. Det er en gengivelse af et foredrag, holdt i København i 1928 af læreren Ernst Peters.

Hamburgerlærernes pædagogik var i øvrigt også en inspiration for arbejdet i forsøgsklasserne på Vanløse skole, 1924-1928.

Gaudigskolens grundlægger, Hugo Gaudig (1860-1923) blev i 1900 leder af »Leipziger Städtlichen Höheren Mädchenschule« (senere »Gaudigskolen«) hvortil der var tilknyttet et seminarium. Han står som hovedrepræsentanten for arbejdsskolens »åndelige« retning: Der lagdes vægt på elevernes selvvirksomhed, men ikke på praktisk arbejde. Inger Enemarks redegørelse skildrer udmærket de principper, der arbejdedes efter.

Peter Petersen (1884-1952) var på det tidspunkt, da Inger Enemark besøgte Jena-skolen, professor i pædagogik ved universitetet i Jena. Hans udgangspunkt var fælles med lærerne ved de frie skoler i Hamburg; men han udviklede gradvist sit eget system og står som en af den tyske reformpædagogiske bevægelses betydeligste teoretikere. Også hans pædagogik er skildret i ovennævnte bog af Sofie Rifbjerg.

Jena-skolen lukkede i 1950, men der kan stadig spores interesse for Peter Petersens pædagogiske tænkning i Tyskland og Holland.

Mogens Nielsen

Jeg rejste til Hamborg d. 3. September, og da jeg i Forvejen havde indhentet Skolemyndighedernes Tilladelse, kunde jeg straks begynde at hospitere ved »Volkschule in der Wielandsstrasse«, en Pigeskole med 600 Elever. Da jeg havde hørt saa meget om den Tøjlesløshed og den Mangel paa Disciplin, der skulde præge de hamborgske Skoler, var jeg meget spændt paa, hvad jeg skulde opleve. Mit første Indtryk svarede da ogsaa – hvad Disciplinen angik til mine Forventninger. Særlig i Smaabørnsklasserne foregik Undervisningen under meget fri Former. Der var ingen Fagdeling i de tre første Skoleaar, og Børnene blev meget ofte spurgt om, hvad de vilde bestille. Jeg havde da ventet, at Læreren vilde have studeret Børnenes individuelle Anlæg og Evner og have hjulpet dem til at arbejde ud fra deres Interesser enten gruppevis eller enkeltvis. Dette skete dog ikke, derimod imødekom man i høj Grad Børnenes Trang til Bevægelse, Leg og Dans. I flere Klasser saa jeg Elever opføre smaa Danse, eller de dramatiserede smaa Stykker fra Læsebogen, hvilket fulgtes med stor Støj og munterhed af deres Klassekammerater.

Fra III. Kl. og opefter var der Fagdeling, og Undervisningen foregik paa samme Maade som i en dansk Skole, dog hvad de reelle Kundskaber angik, stod de Klasser, jeg hørte paa, ikke særlig højt.

Uden for Skolen havde jeg to smukke Oplevelser i Hamborg. Den ene var Overværelsen af en »Schülerkonzert« i Musikhalle. En Gang om Maaneden blev der afholdt en saadan Koncert for de øverste Klasser i Folkeskolerne, og det var et betagende Syn at se disse Tusinder af ret fattige Børn sidde og lytte andægtig til Mozarts herlige Symfonier. Før Koncerten tog sin Begyndelse, gav Dirigenten en kort Beskrivelse af Komponistens Liv og Betydning. Den anden Oplevelse skaffede Hr.

Lærer Paulsen mig, idet han lod mig overvære en Elevsammenkomst i sit Hjem. Tre Aftener om Ugen mødtes han med tre paa hinanden følgende Aargange Elever, der var gaaet ud af Skolen, men med hvilke han stadig havde vedligeholdt Forbindelsen. Han søgte at modvirke Storbyens Forfladigelse ved at læse den bedste Litteratur med dem. De dyrkede de gamle Folkesange og Melodier, gjorde Søndagsudflugter og Ferierejser sammen, og jeg havde Indtryk af, at disse unge Hamborgerinder følte sig lykkelige i Samværet med deres gamle Lærer.

Fra Hamborg rejste jeg til Dresden for at indhente Kultusministeriets Tilladelse til at hospitere ved Skolen i Leipzig. Jeg ankom dertil Lørdag d. 12. September og begyndte at hospitere ved Gaudigskolen Mandag Morgen. Denne skole er en højere Pigeskole med 1200 Elever, Tidligere var der ogsaa knyttet Seminarium til den, den sidste Seminarieklasse havde Eksamen i de Dage, da jeg var der. Skolen har Navn efter Hugo Gaudig, dens Grundlægger. Han er død for to Aar siden, men det er hans Tanker og Ideer, der er grundlæggende for Skolens hele Arbejdsmaade. Den kalder sig Arbejdsskole, et overordentlig rammende Udtryk, da Gaudig derved forstaaer en Skole, der udvikler de skabende Kræfter i Barnet, der opdrager det fra helt lille af til Selvvirksomhed, til selvstændigt Arbejde ogsaa i Aandsfagene. Tidligt øves Barnet i at tænke over Aarsag og Virkning, til at drage Sammenligninger og ved planmæssige Iagttagelsesøvelser udvikles og skærpes alle Sanser. Børnene opøves i at fremstille klart og livligt skriftligt, mundtligt, ved mimik, med Stift, Pen og Haandværkstøj.

Gaudigskolen hører egentlig ikke til de moderne Skoler, da den forlængst er ude over alt, hvad der hedder Forsøg og Eksperimenter; i mere end 20 Aar har man arbejdet efter Gaudigs Principper. Den adskiller sig ogsaa fra den »ny Skole« derved, at den ikke har afskaffet hverken timeplan eller Disciplin – og dog var det noget nyt, jeg saa i denne Skole.

Mit første Indtryk her var meget forskelligt fra det i Hamborg. Her begyndte hele Skolen med fælles Morgensang. Man samledes i en stor Festsal, alle Lærere og alle Eleverne. Først blev der sunget et Vers af en Salme, hvorefter en Lærerinde holdt en varmtfølt inderlig men panteistisk præget Tale til Børnene. Efter at have sunget endnu et Salmever, begyndte Undervisningen. Jeg fulgte med Frk. Lotte Müller, en ung Lærerinde og Gaudigelev, hvis Navn er kendt ud over Tyskland, for at høre paa Tyskundervisning. I første Time hørte jeg hende gennemgaa tre Efteraarsdigte, i anden time et Prosastykke med Klassen saa betagende smukt, saa jeg gik dybt bevæget bort. – Hvad var da det nye i hendes Undervisning? Det var, at hun ikke selv stillede et eneste Spørgsmaal i hele timen, men havde skolet Klassen, saa den kunde overtage Førerskabet – og gøre det dygtigt. Gennemgangen foregik paa den Maade, at Lærerinden læste et lille Afsnit ad Gangen, en af Børnene genfortalte det, saa var der et Øjebliks Stilhed, hvor mange af Eleverne sad med lukkede Øjne for rigtig at leve sig ind i det hørte. De var saa optagne af denne indre Skuen, saa det i den Grad prægede deres Ansigtsudtryk, og alle arbejdede med. Kun et Øjeblik, saa kom alle Hænder, og ubeskrivelig smukt kom Børnene frem med deres Tanker, der var mærket af en Alvor og en Dybde, som man aldrig vilde have faaet frem ved Metoden: Spørgsmaal og Svar. Prosastykket var meget sørgeligt, da det handlede om et Barns

Død; der glimtede Taarer i flere Børns øjne og en lille Pige fortalte med Graad i Stemmen om Moderens Sorg ved Barnets Dødsleje. Denne Undervisning var i Ordets dybeste Forstand: Vom Kinde aus!

Hvordan faar Frk. Müller Børnene indstillet paa denne aandelige Selvvirksomhed? – Først og fremmest beror denne Undervisningsform paa et personligt Tillidsforhold mellem Lærerinde og Børn, men hun gaar ogsaa helt systematisk frem i Opøvelsen af Børnenes Iagttagelses- og Reproduktionsevne. Jeg overværede en Time, der kun havde ovennævnte Formaal. Eleverne skulde overlægge sig derhjemme, hvad de vilde foretage sig i næste Time. En havde Saks og Papir med og klippede dansende Børn ud, en anden bragte en Lanterne med og stillede et tændt Lys indeni den, en tredje mødte med en lille Legetøjsbamse, der kunde spadserere, naar den blev trukket op o.s.v. Børnene kom op en for en, lavede deres lille Forestilling, mens Klassen yderst opmærksomt iagttog dem. Derefter gengav den med forbavsende Nøjagtighed alt, hvad den havde set og hørt. Den mindste Bevægelse, den sagteste Lyd skildredes i rammende sproglige Udtryk. – At disse Øvelser berigede Børnenes Forestillingsevne, var jeg straks klar over, og af deres Stile saa jeg, hvordan de formaaede at anvende dem overfor Naturen og Menneskelivet. De skrev meget smukke Stile.

Denne Undervisningsform anvendt gennem alle Skoleaar havde jeg Lejlighed til at beundre hos Professor Friederich i øverste Klasse, som sluttede med Studenterek-samen til Paaske. Klassen skulde have Religion. Jeg fulgtes med en Elev ind i Klassen, og da hun havde meddelt, at Professoren ikke kom straks, men at de bare skulde begynde, gik en anden Elev op til Katederet og holdt et klart og dygtigt Foredrag om Rigskansler Dr. Simons store Tale, der var blevet oplæst paa Kirkemødet i Stockholm. Professoren, der kom ind midt under Foredraget, satte sig blandt Eleverne, og da det var til Ende, sagde han blot: »Bitte, meine Damen, sprechen Sie sich aus!« og jeg blev Vidne til en meget interessant Diskussion. Da man vilde vinde Klarhed over, hvorfor de sociale Problemer stadig blev vanskeligere, og hvordan Kirken skulde blive i Stand til at give de arbejdende Klasser et nyt Livsinhold, tog man sig først for at drøfte Kirkens Stilling i Nutiden. Jeg var imponeret over disse unge Damers Evne til at gennemtænke og uddybe en Tanke, jeg var betaget af den dybe Alvor, der prægede Timen. Enhver gav det bedste, selv hvor Diskussionen kom til at berøre personlige Vanskeligheder i Forhold til Dogmetroen. Professoren gav dem kun nu og da en ny Arbejdsmulighed, ogsaa her var det Eleverne selv, som var de førende. – Alle de Religionstimer, jeg hørte paa, havde deres Udgangspunkt i Kirkemødet i Stockholm, alle var de lige interessante og gav mig Indtryk af Elevernes overlegne Intelligens, som jeg antog var i nogen Grad et Resultat af denne selvstændige Arbejdsmaade, der er Gaudigskolens Særkende.

Mit næste Besøg i Leipzig gjaldt »Versuchsschule 54«, en af de rigtig moderne Skoler. Jeg var saa uheldig at komme til at hospitere der de sidste Dage før Efteraarsferien. Lærerne modtog mig sædvanligvis med den Ytring: »Ja, vi har egentlig ikke noget rigtigt Arbejde for paa Grund af den forestaaende Ferie!« Skolen var så stor, og jeg kunde ikke paa faa Dage sætte mig ind i hele dens Aand og Arbejdsmaade. Hvad jeg saa, tiltalte mig egentlig ikke, fordi jeg kun saa Uorden og Kaos og kun

enkelte Glimt af Undervisning. I en Klasse, hvor jeg kom ind, det var tredie Skoleaar, sprang Børnene op paa Borde og Bænke, huggede med Hænderne i Luften og raabte i Munden paa hinanden, saa jeg blev helt uhyggelig til Mode. De vilde bare have Lov til at hente en Stol til mig. – Flere Gange traf jeg Klasser, der var meget forsømte i enkelte Fag, og Læreren undskyldte sig i saa Tilfælde med, at han eller hans Forgænger ikke interesserede sig for det paagældende Fag, saa jeg ofte fik Indtryk af, at man her gik ud fra Læreren Interesse og ikke fra Børnenes. Paa de øverste Trin var der Kursusundervisning i 2 Timer ugentlig, saa Pigerne kunde vælge Haandarbejde, Biologi og Musik og Drengene Tegning, Gymnastik og Fysik.

Det vilde være urigtigt at dømme ud fra det, jeg saa i de faa Timer, jeg var der, da der sikkert ogsaa ved denne skole har været Forkæmpere for de nye Ideer, der var naaet længere frem. Og efter min Mening var det, som jeg saa i de enkelte Klasser, kun en Søgen og Famlen efter noget bedre – kun en Overgangsform, om jeg saa maa sige, og det er Fremtiden forbeholdt at vise, om de nye skoletanker er en Reformation til det bedre.

Inden jeg rejste til Tyskland, havde jeg gjort mig bekendt med Professor Dr. Petersens Tanker om Undervisning, og jeg glædede mig meget til at se hans Skole i Jena, hvor det da ogsaa lykkedes mig at komme ind fra den 25. September til den 2. Oktober. Skolen var knyttet til Universitetet som Forsøgsskole. Den havde 72 Elever, der var fordelt paa tre Klasser, dog saadan at der fandtes flere Aargange i hver Klasse. Undervisningen varetoges af tre unge Assistenten, der var ansat af Universitetet og arbejdede under Professorens Overledelse. Selve Skolens Udseende adskilte sig fra de andre tyske Skoler, jeg havde set, ved en anderledes moderne Indretning. De almindelige Skoleborde var erstattede af smukke gule Dagligstueborde med Skuffer i. I Stedet for Bænke havde hver Elev sin lille Stol. Loft og vægge var malede i Felter med lyse og varme Farver, og hele Stemningen forhøjedes ved Synet af de friske Blomster, der pyntede alle Borde. Det var som om en usynlig Haand her havde forvandlet det sædvanlige »Skoleagtige« til Fest og Glæde – og min Forventning blev heller ikke skuffet.

Hver Mandag Morgen begyndte Skolen med »Wochenspruch«. Børnene og Lærerne samledes i en »Hörsal«, hvor Professor Dr. Petersen talte til Børnene efter at der først var blevet sunget et Par Vers af en Salme. Den Mandag, hvor jeg var Tilhører, talte Professoren over følgende Wochenspruch: Erdulde kleines von deinem Nächsten. Man belyste det ud fra mange praktiske Eksempler fra Børnenes Liv baade i Skolen og i Hjemmet, og paa Børnenes Ansigtsudtryk kunde man se, at det optog dem stærkt. Efter at have sluttet med et Salmever, fulgte jeg med dr. Wolffs Gruppe, der omfattede første, andet og tredje Skoleaar. Bordene flyttedes ud til Siden, og snart sad Børnene i Kreds og Læreren midt iblandt dem. Efter dennes Opfordring: wir wollen un über dem Wochenspruch aussprechen havde lydt til dem, begyndte disse smaa Mennesker at udtale sig. Læreren holdt sig passiv, tilskyndede dem højst med sit: immer weiter naar Samtalen truede med at gaa i Staa. Morsomt var det at høre, hvordan ovennævnte »Spruch« voldte Drengene mange Vanskeligheder i det tilfælde, at de blev overfaldet paa Gaden af større Dreng. Mangen lille Slagsbroders Øre kunne ikke forliges med, at man skulde »erdulde«. Saa kom en

tænksom lille Pige med den oplysning, at saadanne store Drengene fik deres Straf alligevel, for, naar de kom hjem, vidste de godt, at de havde gjort noget slet – de havde en ond Samvittighed. Læreren roste denne smukke Tanke og opfordrede Børnene til at føre den videre ud, og jeg hørte, hvordan ganske smaa Børn kan tænke baade dybt, alvorligt og selvstændigt. Da Samtalen ikke mere var frugtbringende, sluttede Læreren med at fortælle Børnene den bibelske Fortælling om Forsonlighed indtil halvfjerdsindstyve Gange syv Gange, og paa Baggrund af den lille afsluttede Samtale virkede den mere Gribende, end jeg nogensinde før har hørt Religionsundervisning virke paa Børn.

Hjemmearbejdet var frivilligt. Paa Lærerens Spørgsmaal, hvem der vilde læse, lære Digte eller skrive Stil til i Morgen, meldte Børnene sig selv, og morsomt var det at se, hvordan Læreren her maatte holde igen i Stedet for at tilskynde. Der brugtes ingen Skolelæsebog, hver Elev bragte selv en Bog med hjemmefra, en Eventyrbog, en Billedbog o.s.v. Under Overhøringen sad Børnene ogsaa i Kreds og naar en Elev havde læst, eller fremsagt et Digt, kritiseredes det af Kammeraterne. Det slog mig her, hvor værdifuldt det var, at hele Klassen var præget af en ejendommelig Samfunds- og Samhørighedsfølelse, saa de i deres Kritik, snarere søgte at hjælpe end at dadle hinanden.

Hvad Disciplinen angik, da holdt Børnene den selv. Læreren greb kun meget sjældent ind. Selvfølgelig havde Børnene Lov til at hjælpe hinanden og tale sammen om skriftlige Opgaver, men blev Samtalen forstyrrende, var der straks en Kammerat, der kom listende på Tærne og formanede vedkommende til Ro, og – hvor utroligt det end lyder – Formaningne blev altid efterfulgt.

Ugens sidste Undervisningstime som Mandagens første havde en ganske særlig Betydning. Man havde da »Wochenabschluss«, hvilket betød, at Eleverne indbyrdes skulde have ordnet alle Mellemværender, inden Ugen kunde afsluttes. Det lykkedes mig tilfældigvis at overvære de sidste Minutter af en saadan Domsagt. Børnene sad naturligvis igen i Kreds sammen med Hr. Wolff. Birgitte blev anklaget for at have kastet Sand i Øjnene paa Otto. Alles Øjne var rettet mod Birgitte, der sad med nedslagne Øjne og Spørgsmaalene faldt som Slag ned over hende: Warum hast du das getan? Hun blev mere og mere rød i Ansigtet og brast tilsidst i fortvivlet og hjerteskrærende Graad uden at kunne fremføre et Ord til sit Forsvar. – Desværre var dette sidste Retsakt, men jeg saa, hvordan kammeraternes Spørgsmaal i Lærerens Nærværelse ramte Birgitte langt dybere, end Skænd af Læreren vilde have gjort.

De fleste Timer tilbragte jeg i Hr. Wollfs Klasse, fordi Børnene der ikke tidligere havde gaaet i en anden Skole. I de to øverste Klasser havde de fleste Elever besøgt højere Skoler, inden de kom ind i denne, hvor Undervisningen svarede til Folkeskoleundervisning. Det var da ogsaa mit Indtryk, at Børnene i disse Klaser sad inde med større Viden og Kunnen end Folkeskolebørn gør. Interessant var det at se deres »Werkunterricht«. Baade Piger og Drengene hamrede de nydeligste Ting i Messing og Kobber og var meget dygtige til Sløjd.

Ejendommeligt for hele Skolen var dens Forhold til Hjemmene. Disse fulgte Skolens Arbejde med den varmeste Interesse. Det hændte hver Dag, mens jeg var der, at der kom forældre og hørte på Undervisningen. Mødrene kom fra Grønttorvet med

deres Kurv, stillede den ved Døren og hørte en Stund paa de smaa. Børnene lod sig ikke forstyrre af det, de havde jo ogsaa selv lavet smaa sirlige Plakater med Paaskriften: »Bitte für leise, wir arbeiten«, og hængt paa Dørene. Der undervistes fra Kl. 8 til Kl. 12 med et stort Frikvarter paa en halv Time. Da blev der drukket Cacao, som Mødrene skiftevis kom hen paa Skolen og kogte.

Det, der betog mig i Skolen i Jena, var ikke saa meget Undervisningen som den Aand, der gik gennem det hele. Jeg oplevede, hvilken vældig moralsk Kraft man har i de ældre Børns Indflydelse paa de yngre, naar den bliver udnyttet i fuld Frihed. Børnene fik Lov til at udvikle sig frit, til at gro indefra og folde sig ud hver efter sin egen Natur. Skolen var for dem et Voksested, et Glædens Hjem og Dygtiggørelsen til Livet.

Jeg tog beriget hjem, opfyldt af Glæde over at have set det nye, som gror.

AHMs Kursus

Rolf Ahm

Den 1. februar 1939 grundlagde *Axel Ahm* (26/1 1907-9/12 1988) AHMs Kursus med forberedelse til mellemkole-, real- og præliminæreksamen. Det fandt logi i Nørrevoldgade 21, mezz. og 3. sal. Fem år senere blev rammerne udvidet, nu med Ny Kongensgade 15, over gården. Her blev undervist elever, der ønskede at indstille sig til det et-årige studentereksamens-kursus – med ubegrænset pensum! Da kurset til studentereksamen opnåede statsanerkendelse i 1948, flyttede det til en 5. sal på Nørrebro, Struensegade/Skyttegade.

Elevtallet var stigende. Da AHMs Kursus i den indre by omkring Nørreport ikke længere kunne nøjes med at udvide ved at leje lokaler hos De Danske Forsvarsbrødre og Hjemstavnsforeningen, lejede man sig ind i Fiolstræde 17. Her fik de så fleste mellem-, real- og præliminærhold til huse – i en ejendom, hvor der hundrede år tidligere havde ligget et seminarium.

AHMs Kursus forberedte også i mange år til den særlige adgangseksamen til de højere læreanstalter. Men da disse i slutningen af 1960'erne selv overtog denne forberedelse, oprettede Axel Ahm et forkursus til studentereksamen. Det var rent privat, altså ikke statsanerkendt, og havde som formål at hjælpe svage elever frem, så at de kunne optages på det toårige studenterkursus. Også realister, som var for unge til optagelse på studenterkurset, havde glæde af dette forkursus.

Axel Ahm overtog i midten af 1960'erne Tværmoes Kursus, da indehaveren døde. Dette korrespondentkursus fik først til huse i Fiolstræde 17, men flyttede efter et par års forløb til Nørrevoldgade 82. I samme årti udvidede Ahm sine lejemål i Fiolstræde, på Nørrevold og på Nørrebro.

Det var en stor og vigtig optage for kursuslærerne at hjælpe eleverne både mennesskeligt og fagligt. En hel del elever følte sig kasserede fra folkeskolen og havde brug for at vinde troen på sig selv igen. I mange tilfælde lykkedes det. Ikke mindst aftenholdene mødte store udfordringer. De fleste var gift og havde et ottetimers job om dagen. Derefter gik de på aftenkursus kl. 18-23 – og så hjem til lektielæsning ofte til kl. 2 om natten. Der kunne ikke blive megen tid til familieliv på et studenterkursus. Ofte var de desuden – frivilligt – lørdag-søndag inde på kurset for – sammen med lærerne – at gennemføre øvelser og eksperimenter. Det var ikke alle, der holdt til det. Et hold kunne begynde med 40 elever – og være reduceret til 10, når eksamen stod for døren to år senere.

I februar fandt indstillingsprøven sted, og den var både skriftlig og mundtlig. Herefter vurderede lærerne hver enkelt elev, om vedkommende kunne indstilles til eksamen i maj/juni.

I 1978 fandt realeksamen sted for sidste gang. Realkurser var slet ikke nævnt i den nye skolelov fra 1975. Ganske vist fik AHMNs Kursus lov til at afholde folkeskolens nye afgangsprøver, men virksomheden måtte indskrænkes; med realeksamen forsvandt de sidste eftermiddags- og aftenhold. Kursuslærere måtte afskediges. I 1978 flyttedes korespondentafdelingen fra Nørrevold til Fiolstræde 17, i begyndelsen af 1980'erne fulgte hovedkontoret efter, og i 1984 måtte også studenterafdelingen flyttes til Fiolstræde 17, fra Nørrebro.

Nu var alt samlet i Fiolstræde. Men da en mangedobling af huslejen derefter blev varslet, så sønnen Rolf (medejer fra 1974, senere eneejer) ikke nogen anden mulighed end at dreje nøglen om – den 31. juli 1988.

Hermed lukkede en af Danmarks bedste arbejdspladser. I sine velmagtsdage omkring 1970 havde AHMs Kursus mere end 1200 elever og mere end 100 ansatte. I 1988 sluttede en epoke i københavnsk skolehistorie.

Comenius-udgaver i Danmark

Svend Larsen, førstebibliotekar, cand.mag., Statsbiblioteket i Århus

I sin læseværdige artikel i *Uddannelseshistorie 1992* om Comenius og hans forbindelser med Danmark-Norge omtaler Thyge Winther-Jensen de danske udgaver af Comenius' berømte lærebog *Orbis sensualium pictus*. Det anføres (s. 28), at Danmarks Pædagogiske Bibliotek har et eksemplar af den anden danske udgave af bogen, fra 1721, mens første udgave fra 1672 er forsvundet fra Det kgl. Bibliotek. Der findes imidlertid i hvert fald ét eksemplar i Danmark af den første danske udgave af bogen. Det tilhører Statsbiblioteket i Århus og historien bag den bog giver yderligere en facet til belysning af emnet Comenius og Danmark.

Statsbibliotekets eksemplar stammer fra Slagelse Latinskoles bibliotek. Et egentligt bibliotek blev først grundlagt i latinskolen i 1774.¹ Dets levetid blev kort, idet skolen i 1852 blev nedlagt. På det tidspunkt omfattede biblioteket knap 3700 værker, som er registreret i et håndskreven katalog, dateret 1853.² Efter skolens nedlæggelse blev et mindre antal bøger overført til andre latinskoler. Størstedelen af biblioteket overgik til realskolen, hvorfra de først i 1920'erne blev indlemmet i folkebiblioteket i Slagelse, der netop havde fået nye lokaler. I 1925 gav Slagelse Biblioteket Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket i København og Statsbiblioteket i Århus mulighed for at udvælge bøger fra den del af bibliotekets samling, der stammede fra latinskolens bibliotek. For Statsbibliotekets vedkommende var der tale om en bytteordning, sådan at Slagelse Bibliotek i stedet modtog dubleteksemplarer af ældre faglitteratur. Blandt de bøger Statsbiblioteket modtog var nogle Comenius-udgaver, deriblandt første og anden danske udgave af *Orbis pictus*.

Statsbibliotekets udgave har titel på latin og trykkeåret 1672. Den første danske udgave findes med tre forskellige titelblade: to med trykkeår 1672, én med trykkeårsangivelsen 1670; én med titel på latin og to med titel på dansk: Den gandske Verden fuld af de Ting, som kand sees og sandses afmaled.³ Der kom en anden dansk udgave af bogen i 1686, og udgaven fra 1721, som Thyge Winther-Jensen omtaler som 2. udgave, er altså i virkeligheden tredje udgave – selv om der på titelbladet står 2. udgave. Bøgerne udkom i en tid, hvor den bibliotekariske orden endnu ikke var slået igennem!

Som bearbejder af første danske udgave anføres Johannis Georgius Rhodius. Det er en latinisering af *Hans Rhode* (1625-1679), konrektor og senere rektor ved Århus Katedralskole.⁴ Førsteudgaven er i øvrigt tilegnet *Griffenfeld*, som også havde et eksemplar i sit bibliotek.⁵

I Statsbibliotekets eksemplar findes ikke noget ejermærke, og heller ikke i latinskolens katalog findes angivelser, som kan oplyse om, hvem der har ejet bogen, og hvordan den er kommet til Slagelse. Imidlertid synes der at have været en vis interesse for Comenius på det tidspunkt. F.eks. havde Griffenfeld to andre Comenius-bøger i sit bibliotek.⁶

Mere interessant i denne sammenhæng er det, at der i dette tidsrum udkom danske

udgaver af andre af Comenius' lærebøger i sprog. Omkring 1669 udkom *Hans Sørensen Bachkegers* oversættelse af *Janua linguarum*, Opladne Dør til tungemaalen udsat paa vor Danske Sprock, og i 1678 kom en dansk version af *Vestibulum ante auream linguarum janua structum*, ved *Erik Marsløv*.⁷ Noget tyder på, at Marsløvs Comenius-udgave er udarbejdet under morfaderen *Erik Pontoppidans* auspicer.⁸ Det er relevant at nævne, fordi en af Pontoppidans sproglige tekster er udgivet sammen med den danske førsteudgave af Comenius' *Orbis pictus*! (Efter Comenius' tekst i dansk bearbejdning følger Pontoppidans *Epistola, in qua verba avium et animalium voces experimentia etc.*, København 1671).

Fra en enkelt bog kan der således trækkes mange tråde. Tager man først fat, kan man komme vidt omkring. Det er en af de fascinerende ting ved den slags historie. En anden spændende ting er, at kilderne somme tider findes, hvor man ikke tror det – i dette tilfælde endda uden for Valby Bakke!

Noter:

1. Bibliotekets historie er beskrevet af Otto Holmgaard og Georg Buchreitz: *Slagelse lærde Skoles Bibliotek*, i *Jul i Slagelse 1935*, s. 9-15.
2. *Catalogus Bibliothecae Scholae Slaglosianae* opbevares i dag i Slagelse Centralbibliotek.
3. *Bibliotheca Danica. Systematisk Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1484 til 1830*. Kbh. 1963, bd. IV, sp. 28-29 og bd. V, sp. 507.
4. H. Ehrencron-Müller: *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*. Kbh. 1924, bd. 7, s. 3f.
5. Bogen er opført i auktionskatalogen over Griffenfelds bibliotek (udgivet i København 1679), oktavformat nr. 793. Inden auktionen blev afholdt, brændte så godt som alle bøgerne, se Lauritz Nielsen: *Danske Privatbiblioteket gennem Tiderne*. Kbh. 1946, bd. 1, s. 151-155.
6. *Janua linguarum Lat., Germ., Gallic., Ital. & Græc. referata*; Frankfurt 1644 (oktavformat nr. 494) og *De semmonis latini studio*; 1638 (oktavformat nr. 578).
7. De danske Comenius-udgaver sættes ind i lærdoms- og skolehistorisk sammenhæng af J. Paludan: *Det høiere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverig*, Kbh. 1885, s. 16f, og *Fremmed Indflydelse paa den danske Nationallitteratur, I. Renaissancebevægelsen i Danmarks Litteratur især i det 17. Aarhundrede*, Kbh. 1887, s. 125f og s. 406.
8. *Danske Grammatikere*. Udg. af Henrik Bertelsen. Kbh. 1929, bd. 6, s. 64f.

Skolehistoriske udstillinger i Frederiksværk og Helsingør

Lejlf Degnbol

På Bymuseet i Frederiksværk åbnedes den 5. juni 1993 en særudstilling, der fortalte om skolevæsenets historie i Frederiksværk Kommune. Der blev vist billeder og fortalt om de enkelte skoler, og der blev især sat fokus på de hjælpemidler, der har været brugt i undervisningen i 1900tallet. I udstillingen indgik bl.a. en samling gamle fysikredskaber og instrumenter, som publikum dels kunne få demonstreret og dels selv kunne forsøge sig med.

I Kulturhuset i Helsingør var der i august 1993 ligeledes en skolehistorisk udstilling. Den var arrangeret af Helsingør Kommune Lokalhistorisk Arkiv og Museer. Der blev vist billeder af nuværende og tidligere skolebygninger sammen med en del ældre klassebilleder. Desuden vist et stort antal anskuelsesbilleder, hvoraf en del tilhørte det lokalhistoriske arkiv, men størstedelen var udlånt af Danmarks Pædagogiske Bibliotek. Derudover vist en del genstande, tilhørende dels arkivet, dels DPB og dels en privat samling.

Skolehistorisk udstilling i Helsingør 1993.